Materiallar to’plami · Conference Proceedings

TIL, TARJIMA VA TA’LIM: GLOBAL KOMMUNIKATSIYA VA RAQAMLI INNOVATSIYALAR DAVRIDA YANGI YONDASHUVLAR

03 October 2026

UDK 37

ADABIYOT, MADANIYAT VA IJODIY TARJIMA

O‘ZBEKISTON VA JAHON PEDAGOGIKA NAZARIYASI TARIXIDA TA’LIM TIZIMLARINING RIVOJLANISHI VA ZAMONAVIY TA’LIMOTLARGA TA’SIRI

Дурдона Rayimjon qizi Муродова*

Farg’ona davlat universiteti

✉ murodovadurdona83@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur tezisda O‘zbekiston va jahon pedagogika nazariyasi tarixida ta’lim tizimlarining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari tahlil qilinadi. Qadimgi Sharq va G‘arb pedagogik tafakkuri, Markaziy Osiyo mutafakkirlarining ta’lim-tarbiya haqidagi qarashlari hamda Yevropa pedagogikasida shakllangan klassik yondashuvlarning zamonaviy ta’lim konsepsiyalariga ta’siri yoritiladi. Shuningdek, an’anaviy ta’lim modelidan shaxsga yo‘naltirilgan, kompetensiyaviy, faoliyatga asoslangan va raqamli ta’lim paradigmasiga o‘tish jarayoni ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar

pedagogika, ta’lim tizimi, pedagogik tafakkur, Sharq pedagogikasi, G‘arb pedagogikasi, ta’lim-tarbiya, kompetensiyaviy yondashuv, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim, raqamli pedagogika.

DOI: 10.5281/zenodo.23278632

Kirish

Ta’lim jamiyat taraqqiyotini belgilovchi muhim ijtimoiy institutlardan biri bo‘lib, uning rivojlanish tarixi insoniyat sivilizatsiyasi tarixi bilan chambarchas bog‘liq. Turli tarixiy davrlarda jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy ehtiyojlari ta’limning mazmuni, maqsadi, shakl va metodlarining o‘zgarishiga sabab bo‘lgan. Shu jihatdan pedagogika tarixini o‘rganish zamonaviy ta’lim jarayonining nazariy asoslarini anglash imkonini beradi.

Asosiy qism

Jahon pedagogik tafakkurining dastlabki shakllari qadimgi Sharq mamlakatlari, Yunoniston va Rimda yuzaga kelgan. Qadimgi Yunoniston mutafakkirlari Sokrat, Aflotun va Aristotel ta’limning maqsadi, shaxs tarbiyasi, bilim va axloqning o‘zaro aloqasi masalalariga katta e’tibor qaratgan. Xususan, Sokratning savol-javob asosidagi ta’lim metodi bugungi interfaol va dialogik ta’lim yondashuvlarining tarixiy ildizlaridan biri sifatida qaraladi.

Sharq pedagogik tafakkuri ham jahon ta’lim tarixida alohida o‘rin egallaydi. Markaziy Osiyo hududida ilm-fan va ta’limning rivojlanishi natijasida Forobiy, Beruniy, Ibn Sino, Yusuf Xos Hojib, Alisher Navoiy kabi mutafakkirlarning pedagogik qarashlari shakllangan. Ularning asarlarida ilm olish, insonning ma’naviy-axloqiy kamoloti, ustoz-shogird munosabatlari, bilimning inson hayotidagi o‘rni kabi masalalar keng yoritilgan.

Abu Ali ibn Sino ta’lim jarayonida bolaning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish, ta’limni izchil tashkil etish hamda jamoaviy o‘qitish masalalariga e’tibor bergan. Abu Nasr Forobiy esa insonning

aqliy va axloqiy kamolotini ta’lim va tarbiya bilan uzviy bog‘lagan. Mazkur qarashlar zamonaviy shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim konsepsiyasi bilan muayyan jihatdan mushtarakdir.

O‘zbekiston pedagogik tafakkuri rivojida jadidchilik harakati ham muhim bosqichni tashkil etadi. Mahmudxo‘ja Behbudiy, Munavvarqori Abdurashidxonov, Abdulla Avloniy va Abdurauf Fitrat kabi ma’rifatparvarlar ta’limni modernizatsiya qilish, yangi usul maktablarini rivojlantirish, dunyoviy fanlarni o‘qitish va yoshlarning ma’naviy-intellektual salohiyatini oshirish g‘oyalarini ilgari surganlar.

Yevropa pedagogikasida XVII–XIX asrlarda ta’lim nazariyasining ilmiy asoslari shakllandi. Yan Amos Komenskiy tomonidan ishlab chiqilgan sinf-dars tizimi ta’limni tashkil etishning izchil modelini yaratdi. Jan-Jak Russo bolaning tabiiy rivojlanishi va individual xususiyatlariga e’tibor qaratgan bo‘lsa, I.G. Pestalotssi ta’limning aqliy, axloqiy va jismoniy rivojlanish bilan birligini asoslagan.

XX asr pedagogikasida ta’limning mazmuni va maqsadi yanada o‘zgardi. Jon Dyui ta’limni amaliy faoliyat va tajriba bilan bog‘lash zarurligini ta’kidladi. Natijada o‘quvchining faolligi, mustaqil fikrlashi va real hayotiy vaziyatlarni hal qilish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan yondashuvlar kengaydi.

Bugungi kunda ushbu tarixiy pedagogik g‘oyalar zamonaviy ta’lim paradigmalari bilan uyg‘unlashmoqda. Shaxsga yo‘naltirilgan, kompetensiyaviy, konstruktivistik, loyihaviy, muammoli, hamkorlikka asoslangan hamda raqamli ta’lim yondashuvlari o‘quvchini ta’lim jarayonining faol subyekti sifatida ko‘rishga asoslanadi.

Shuningdek, raqamli texnologiyalarning ta’limga kirib kelishi o‘qituvchi va o‘quvchi faoliyatining mazmunini ham o‘zgartirmoqda. Elektron ta’lim resurslari, masofaviy ta’lim, sun’iy intellekt, multimedia vositalari va raqamli platformalar ta’limning individualizatsiyasi va interfaolligini kuchaytirmoqda.

Xulosa

O‘zbekiston va jahon pedagogika nazariyasi tarixida ta’lim tizimlarining rivojlanishi uzluksiz evolyutsion jarayon sifatida namoyon bo‘ladi. Qadimgi Sharq va G‘arb mutafakkirlarining bilim, axloq, inson kamoloti va tarbiyaga oid qarashlari keyingi pedagogik nazariyalar uchun muhim nazariy zamin yaratgan. Markaziy Osiyo allomalari va jadid ma’rifatparvarlarining ta’lim haqidagi qarashlari esa milliy pedagogik tafakkurning shakllanishida muhim ahamiyat kasb etgan.

Zamonaviy ta’lim tizimida tarixiy pedagogik tajriba innovatsion texnologiyalar, kompetensiyaviy yondashuv va shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim bilan uyg‘unlashib, ta’limning yangi mazmunini shakllantirmoqda. Demak, pedagogika tarixini chuqur o‘rganish zamonaviy ta’limning nazariy-metodologik asoslarini takomillashtirish va milliy pedagogik tajribadan samarali foydalanish uchun muhim ilmiy manba bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Comenius J.A. *The Great Didactic*. – London: Adam and Charles Black, 1896.
2. Dewey J. *Democracy and Education*. – New York: Macmillan, 1916.
3. Ibn Sino. *Donishnoma*. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2008.
4. Forobiy A.N. *Fozil odamlar shahri*. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993.
5. Avloniy A. *Turkiy guliston yoxud axloq*. – Toshkent: O‘qituvchi, 1992.
6. Hasanboyev J. va boshqalar. *Pedagogika*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2011.